

att skapa meningsfullt utrymme

syskon till »apatiska barn» fotograferar och berättar

malin svensson¹, solvig ekblad och henry ascher

Denna artikel handlar om Iljham, Said och Anzhela. De har flyktingbakgrund och syskon som behandlas eller har behandlats för uppgivenhetssymptom, så kallade apatiska barn. Forskning om och med friska syskon till kroniskt sjuka barn handlar ofta om syskon till cancersjuka barn. Nolbris (2009) har funnit att familjens och omgivningens fokus hamnar på det sjuka barnet och det friska syskonet hamnar i skymundan. Sjukdomen kan både skapa oro hos det friska syskonet men också fördjupa syskonrelationen i den svåra situationen familjen går igenom. De friska syskonen har understrukit betydelsen av vänner och skola därför att dessa människor och platser tillåter vardagslivet att fortsätta, trots svårigheter.

Vårt intresse för att tala med friska syskon till barn med uppgivenhetssymptom började 2004 då den politiska situationen kring dessa barnfamiljer blev till debatt i media som snarare var polariserad än nyanterad. Barn med flyktingbakgrund som har

kroniskt sjuka syskon är utsatta för ett flertal riskfaktorer, ofta i samband med en socioekonomiskt instabil situation och ovissa framtidsutsikter under asylprocessen med oro för att bli tillbakaskickade. Iljham, Said och Anzhela berättar här om sina vardagsliv genom fotografier de tagit.²

Asylsökande barn och begrepp

Sverige tar emot både ensamkommande barn och barn i familj med flyktingbakgrund. Majoriteten av asylsökande barn kommer med sina familjer. Åren 2001–2006 sökte 4 800–9 500 barn asyl per år. Cirka 75 % av dem som sökte mellan 2001 och 2004 fick avslag. Asylsökande barn i Sverige har rätt till hälso- och sjukvård och rätt till skolgång på samma villkor som infödda svenska barn har.

Definitionen på *barn* är i den här artikeln densamma som i FN:s Konvention om barnets rättigheter (1989), dvs alla människor under 18 år. Definitionen på *flykting* är den

¹ Malin Svensson, kulturgeograf, är korresponderande och huvudansvarig författare till denna nedkortade och bearbetade version av: Svensson, Malin; Solvig Ekblad & Henry Ascher (2009) Making meaningful space for oneself: photo-based dialogue with siblings of refugee children with severe withdrawal symptoms, *Children's Geographies* 7(2): 209–228 som ingår i ett avhandlingsarbete om vardagslivets betydelse för asylsökande- och flyktingbarns hälsa och välbefinnande. Studien är delvis finansierad av Majblommans forskningsfond.

² Namnen är fingerade. Intervjutillfällena ägde rum mellan november 2006 och april 2007. Malin Svensson intervjuade under handledning av docent Solvig Ekblad, Institutet för Psykosocial Medicin, Solna. Hälso- och sjukvårdstillståndet för de sjuka syskonen gäller vid intervjutillfället.

samma som i Genèvekonventionen (1951). I en internationell jämförelse är dock Sverige restriktivt med att ge flyktingstatus enligt denna (SOU 2006:6), därför inkluderas i begreppet som det används här även individens upplevelse av att vara flykting. *Uppgivenhetssymptom* definieras utifrån de potentiellt livshotande symptom, vilka kräver professionell behandling, som ett stort antal flyktingbarn uppvisat i Sverige och som uppmärksammats från 2004 i media, debatt och forskning (Bodegård 2004). Det finns fler benämningar på dessa symptom, tex depressiv devitalisering och apatiska barn (Rydellius 2006, Ascher & Gustavsson 2008).

Bakgrund

Sedan andra världskriget har Sverige utvecklats från ett land av utvandrare till ett mottagarland av invandrare och flyktingar. Under efterkrigstiden fram till 1970-talet rekryterade industrin aktivt arbetskraft från mestadels europeiska länder som Finland, Italien och fd Jugoslavien. Arbetskraften sågs som medskapare till den svenska välfärdsstaten och utlänningslagen från 1975 var baserad på respekt och jämlikhet mellan infödda svenskar och dem som invandrat (Bäärnhielm et al 2005). Arbetskraftsinvandringen minskade successivt och Sverige började ta emot politiska flyktingar från bland annat Grekland, Portugal, Spanien, Sydafrika och Latinamerika. Vid den ekonomiska nedgången i början av 1990-talet uppstod en allmän debatt om huruvida Sverige skulle införa restriktioner för invandringen eller fortsätta den humanitära linjen. Den restriktiva hållningen ökade och därmed både retoriken

kring invandrare och tillämpningen av mer restriktiva lagar där invandrare och flyktingar kom att anses som en börda. Detta blev tydligt efter 1992 då Sverige hade ett stort antal asylsökande från Balkan under Bosnienkrigen. Relativt få av dessa integrerades på arbetsmarknaden. Vogel et al (2002) visar att en majoritet av dem som fick stanna då inte nådde samma nivå av levnadsstandard som infödda svenskar gjorde under samma period. Sveriges bakgrund av invandring sedan efterkrigstiden är komplex och handlar till stor del om å ena sidan den svenska välfärdsmodellen och den ekonomiska situationen och å andra sidan om flyktingmottagning i praktiken och politiska diskurser om dem som ofta ses som »de andra», beroende på varifrån de kommer.

Studiens syfte och upplägg

Avsikten med studien om friska syskon till barn med uppgivenhetssymptom är att dels utforska fotografi som utgångspunkt för dialog med barn och ungdomar som har flyktingbakgrund om deras vardagsliv, dels att få ökad förståelse för hur syskonen till barn med uppgivenhetssymptom skapar sig meningsfullt utrymme i vardagslivet. Särskilda intresseområden är (a) fysisk omgivning och sociala nätverk, (b) tidsperspektiv och strukturer och (c) meningsskapande.

Att forska med och om barn innebär en rad etiska och teoretiska överväganden; hur man ser på barndom, hur man ser på barn och ungdomar, och på deras handlingsutrymme (James 2007). I artikel 13 i Barnkonventionen understryks att barn ska få uttrycka sig på sina egna sätt. Därför kan icke-verbala metoder som fotografi

Tabell 1. Grundläggande uppgifter.

Fingerat namn	Ålder	Kön	Ursprungsregion	Uppehållstillstånd	Syskonens tillstånd
Ilfjam	17	pojke	Centralasien	tillfälligt	sjuk
Said	17	pojke	Centralasien	permanent	tillfrisknad
Anzhela	12	flicka	Centralasien	permanent	tillfrisknad

och teckningar vara sätt att låta barn och ungdomar delta i forskningsprocessen (Cele 2006). Vidare kan barnet tycka att det är roligt att arbeta med dessa redskap, samt att man härmed kan undvika att den vuxne går in och styr vad barnet vill berätta. Metoderna tillåter den som håller i kameran eller i pennan att i högre grad själv välja vad som ska dokumenteras eller illustreras. Därför innehåller dessa metoder mer av självbestämmande och egen kontroll, vilket ur etisk synvinkel är att föredra framför en traditionell intervju.

Intentionen var att träffa 10–20 barn. Genom personal på Barn- och ungdomspsykiatrien informerades, skriftligen och muntligen, familjer där ett barn var eller hade varit inskrivet för behandling, om studien. Informationen innehöll bland annat syfte och praktiska detaljer kring att vi ville träffa det friska syskonet, samt information om de engångskameror som barnen skulle få fotografera med innan intervju-tillfället. Fotografierna skulle fungera som samtalsunderlag.

Vi noterade viss tveksamhet från behandlarnas sida. De menade att familjerna utsatts för uppmärksamhet som gjort dem rädsla i det politiskt hårda klimatet där man misstänkliggjorde föräldrar att förgifta sina barn och barnen för simulering. Tre familjer gav sitt skriftliga samtycke genom namnunderskrift.

Barnen behöll kamerorna i en vecka med enda instruktion att fotografera vem och vad de ville. Vi framkallade bilderna, en uppsättning till barnet och en till forskaren. Fotografierna har ett dokumentärt syfte och vi gör ingen bildanalys, om barnet inte själv framhäver intentionerna med fotot. Under intervjutillfället gjorde vi observationer. Enligt behandlarna talade barnen så bra svenska att tolk inte behövdes. Vid intervjutillfällena såg Ilfjams, Saims och Anzhelas situation ut som i tabell 1.

Det finns också storskaliga aspekter av barns och ungdomars vardagsliv att ta hänsyn till i en forskningsstudie. Det som sker i politiken och det kulturella och sociala samhälle man lever i påverkar individens vardagsliv, direkt eller indirekt. Om man försöker ta hänsyn till dessa olika samhällsnivåer i en analys av samtal med barn kan helhetsbilden av barns och ungdomars tillvaro bli ganska tydlig (Qvortrup 2000).

Oftast är barns och ungdomars fysiska vardagsmiljö designad av vuxna men deras sociala liv och egna utrymme skapar de i större utsträckning själva, tex var de är, med vem och när. Det som är viktigast i den här studien är att förstå något om hur barnen skapar mening och sammanhang i sin vardagsstillvaro, utifrån deras egna beskrivningar och berättelser.

Analysen nedan baseras på utskrifter från intervjuerna och minnesanteckningar

tagna direkt efter mötet. Det var viktigt att se både delar och helhet i intervjuerna för att kunna lyfta fram det som barnen uttryckt. Intervjuerna tolkades utifrån de ovan nämnda aspekter att se på vardagslivets meningsskapande och resonemanget om hur samhällsnivå hänger ihop med individens vardagsliv.

Iljham

Iljham bor i en Stockholmsförort med sina föräldrar och sin storebror som behandlas för uppgivenhetssymptom av vårdpersonal som kommer till bostaden. När vi kommer är Iljham nyss hemkommen från skolan och behöver lite tid för sig själv. Han tar en dusch. Under tiden berättar föräldrarna om familjens bakgrund. På tv:n visas bilder från hemlandet av höga berg, gröna kullar och en klarblå himmel. Det är mest mamman som pratar. Familjen kom till Sverige 2002. Efter två avslag på ansökan om asyl flydde de med bil till ett annat europeiskt land. Där fängslades pappan med kriminella och mamman blev slagen inför sina barn. Då visade den äldre sonen tecken på att sluta prata och nu har han varit sjuk i över ett år. Mamman sa att i hemlandet hade de allt, allt utom politisk frihet. Hon säger att det är pga makens problem som de var tvungna att fly. 2005 levde de gömda i Sverige som avvisade asylsökande och sonen var då sjuk. De har vid tiden för intervjun ett tillfälligt uppehållstillstånd som går ut om 4 månader. Pappan säger att deras son nyligen öppnat ögonen, och det är glada nyheter. Behandlingspersonalen kommer till dem två gånger i veckan och behandling sker utan att familjemedlemmarna är närvarande i rummet. Pappan säger att de nog

använder en särskild behandlingsmetod. Medan vi talas vid går mamman med tysta steg mot dörren till det mörka rummet där den sjuke sonen ligger, öppnar försiktigt dörren och tittar till sitt barn och stänger den lika försiktigt. Hon uttrycker en önskan att hennes barn ska studera, gärna till läkare. Hennes äldste son var mycket duktig i skolan. Men hon oroar sig för Iljham. Han pratar inte så mycket om sig själv och hon tycker han saknar framtidsutsikter och studieambitioner. Vi frågar efter honom. Hon säger att han ber. När Iljham kommer ut till oss är han redo att prata.

Vi lägger ut hans foton på köksbordet. Han har tagit nio av filmens 27 bilder. Ingen bild visar någon människa utom en bild som visar två personers fötter. Han säger att det beror på att när han var med kompisar hade han inte kameran med sig och vice versa. Han har tagit foton som han tycker är snygga och fina, ibland liknar de bilder han sett tidigare, tex figur 1, där fotot är täckt av vita snöflingor i förgrunden.

Iljham tar tunnelbanan till skolan varje dag och till gymmet dit han går efter skolan och på helgerna. Han går dit ensam. Ibland träffar han kompisar i andra förorter, en gång i veckan till en gång varannan vecka. De gör inget särskilt, hänger mest. Kompisarna har ursprung i olika länder. De talar svenska med varandra. Iljham talar fem språk och använder sitt modersmål med vissa kompisar. De talar om sina olika hemländer, deras fiendeländer och om hur livet är i Sverige:

»till exempel om det är nån bosnier så ska han prata om serber... om det är nån somalier... han ska prata om Eritrea eller Etiopien... o jag pratar om [dem som krigar med mitt hemland]...så... det är olika...»

Han känner inte så många svenskar och han umgås mest med killar:

»[...] jag har inte så många tjejkompisar... jag umgås inte med tjejer så mycket.»

Det enda foto han tagit av personer är det med sina egna och en tjejkompis fötter.

Iljham har en dator på sitt rum och han chattar och utbyter musik- och videofiler med folk. Den fysiska plats han nämner som betydelsefull för honom är moskén i Stockholm. Han säger om fotot av moskén (figur 1):

»[...] det är i stan nånstans o... här är man liksom... framför moskén... man ska gå in liksom. Man är där framme.»

Till en början talar Iljham inte så mycket om sig själv men i samband med moskén öppnar han upp och konversationen blir intressantare för honom. Han går ensam till moskén på fredagar:

»ja, på fredagar, jag måste, fast ibland hinner jag inte. Men om jag är i stan så... om det är dags o be så kan jag gå till moskén... Ja, det är bra om jag gör. Så fort som möjligt så... jag tar närmaste platsen.»

Han uttrycker den osäkerhet som det innebär att vänta på besked från Migrationsverket om de kan få permanent uppehållstillstånd:

»[...] när jag kom till Sverige så kände jag mig typ...eh... tom..., ska jag säga... tom... kan inte språket till exempel... och nu typ... vet inte... kan språket men väntar och så... på besked»

Iljham är intresserad av naturvetenskapliga ämnen men de ingår inte i hans gymnasieprogram, vilket han är besviken över:

»[...] eller NO... kemi och fysik... fast vi brukar inte ha dom där ämnen... vi har dom bara inte. Dom borde ingå fast... det

gör dom inte. [...] jag sa det... min lärare han sa att prata med biträdande rektorn. Läraren sa ni får... typ rösta... gå till biträdande rektor typ fem stycken... men vi är typ... jag tror vi är två...»

Det gör honom mindre intresserad av skolan. Om förutsättningarna hade varit anorlunda skulle han vara mer motiverad:

»... om jag skulle ha högre betyg så skulle jag satsa natur... det sägs att man kan bli typ vad som helst så...»

Han säger att då skulle han vilja bli barnläkare. Han har funderat på polisyrket men egentligen tycker han inte det är ett bra yrke. Hans framtidsutsikter är i Sverige och han säger att han vill stanna där han är. På frågan om hur han ser på sig själv och sin familj i framtiden säger han:

»Vanligt... vanlig familj...»

Iljham understryker att han inte vill tala med någon om sina känslor och hans ord och kroppsspråk visar att hans integritet är viktig för honom. På frågan om han tar hem kompisar säger han:

»För alltså... min bror... mår inte så bra... så det är... jag sagt till [kompisarna] att han jobbar eller nå't sånt där... varför ska dom veta?»

Moskén är en trygg och säker plats för Iljham och han tycker om fotot med snöflingor och att man måste anstränga ögat för att se ljuset från moskén där bakom:

»[...] det är som ett hem alltså... man går in... man gör det man måste... alltså ber kanske... eller vilar kanske lite... jag vet inte... fast det är typ... ett annat hem fast på annat sätt... ett hem fast på annat sätt. Ja, här hemma gör man... allt möjligt... ser på TV...duscha...eller sova...eller sitta framför datorn... men... där ska man

Figur 1. Moskén. Foto: Iljham.

typ... läsa typ nån föreläsningsbok eller... alltså... det är religiöst... ställe... så man ska tänka religion. Till exempel om man har islam som religion... så ja, dom kan hjälpa till...»

Religionen är meningsfull för Iljham:

»[Religionen betyder] vägen till målet... kanske ja ungefär nåt sånt. Alltså... innan man dör så ska man sköta det där också så jag tänker det är typ en... vad ska jag säga... en skuld... eller... jag vet inte hur jag ska beskriva... en grej man måste uppleva innan man dör... några pelare i islam... om jag har råd så... om jag ska ha råd så... åker jag [till Mecka].»

Det var först när familjen kom till Sverige som de upptäckte vad islam verkligen är, i mötet med andra muslimer. Detta är enda

gången Iljham talar om sig och sin familj som »vi»:

»då blev vi... muslimer...»

Iljham's pappa förbereder en näringsdryck med sugrör till hans äldre bror och går stillsamt mot broderns dörr. Iljham uttrycker en längtan efter att situationen vore annorlunda:

»jag skulle vilja ha alltså... några fler syskon... mest äldre... då har man respekt bland kompisar... Det är farsan som brukar ta hand om min bror... ja, ibland brukar jag alltså... hjälpa han att lyfta... fast jag... försöker hålla mig borta.»

Slutligen säger han att ett äldre syskon borde kunna beskydda sitt yngre.

Said

Said bor i en Stockholmsförort med sina föräldrar och sin lillebror som tillfrisknade från uppgivenhetssymptom för ett år sedan. Han kommer till vårt kontor efter skolan. Han tog 21 av 27 foton och de föreställer honom och hans kompisar i tunnelbanan. Korten är livfulla och de verkar ha kul. Ett foto är taget på hans och broderns rum och deras dator. Said talar öppet om sig själv.

Said tar sig runt i stan med tunnelbana men tycker också om att promenera. Han går till skolan men åker till gymmet och till centrum, tex Gamla stan för att strosa, ensam eller med familjen. Familjen bor i en trea. Han tar inte hem kompisar, de träffas ute. De pratar om sina ursprungsländer:

»[...] hur det är...utvecklingen... inte som Sverige, Sverige är... framme. Jag tycker att Sverige i Europa, första land som är stämningen är bra, tror jag. Stämningen, socialt... det tycker jag. I mitt hemland, det finns allt... men det finns inte demokrati. Dom säger det finns men det finns inte. I Sverige är bra att en människa har kunskap. Då går han fram... det är inte samma sak. Jag skulle åka [dit], det är fint land, men det... finns ingen social och att du måste arbeta... *jag* kan inte förändra nånting för att jag är ingen president.»

Said använder internet ofta för olika ändamål, tex chatta eller besöka Migrationsverkets hemsida för att vara uppdaterad på invandrares situation och ibland hjälpa familjens bekanta att översätta brev.

För ett år sedan bodde familjen i en annan förort. Han reflekterar över närmiljön och ett av hans foton illustrerar hur han tycker att det borde se ut (figur 2):

»Ibland jag gick att fiska. Det var sommaren.. när jag flyttade dit och gick och fis-

Figur 2. Said tycker att närmiljön ska bestå av både natur och bebyggelse. Foto: Said.

kade... det var bara... skog... överallt men okej, det skulle vara natur, men det skulle vara också... till exempel som... våningar... eller öppen också... I [förorten där jag bor nu] till exempel, det finns inte så många skog som i [förorten där vi bodde]... det överallt är öppet... jag vill säga att det skulle vara bättre [med både] natur och öppet det skulle va.»

När han tänker tillbaka på tiden då hans bror var sjuk och jämför med idag, har saker förbättrats betydligt:

»[...] hemma... stämningen... trygghetskänsla. För att... min bror blev frisk. Han har varit sjuk. Då var inte stämningen bra... för att... min mamma var ledsen

också... Jag var och gick... till psykolog... för att... när man berättar för någon... får man ur sig det.»

Han vill bli läkare:

»[...] först och främst min mamma är... läkare. Hon har jobbat 20 år i hemlandet. Min mamma är läkare... det är därför jag har valt [det].»

Said känner ansvar för sin lillebror:

»Jag tycker det är bra... att ge råd... till lillebror. Jag själv brukar ge honom. Till exempel, man måste studera. Om du studerar inte, det kommer inte gå bra, brukar jag säga. Han lyssnar men... han är bra på matte... men han pluggar inte hemma... även om jag säger till honom... att du ska inte plugga, då blir svårt... för att nästa år kommer han till högstadiet. Han sitter vid datan. När det är... han har läxor då kommer han ihåg klockan elva, tolv... Då, då kommer han ihåg... jag har läxor... När han ska bli till exempel... arton eller nitton år får han själv bestämma. [...] pappa ibland ger mig råd men... jag själv försöker vara så...»

Said gör saker som får honom att må bra och uppmuntrar också sina vänner:

»Spela, hemma... klarinett. Styrketräningen är också bra för kroppen. Jag säger till dom... träna...»

Han har spelat klarinett i åtta år och tar lektioner en gång i veckan. Han tycker om att sjunga och lyssna på klassisk musik och jazz.

Anzhela

Anzhela väntar på oss med sin mamma, lillasyster och den behandlingsansvarige för familjen då hennes storebror var sjuk. Vi är i behandlingsteamets lokaler. Hon är glad,

och avslappnad då hon blir ensam med oss medan de andra väntar i rummet bredvid. Hon visar sina foton och säger:

»Ni sa att det är bra att jag berättar om mig själv. Jag fyllde år på mars. 12 år.»

Hon tog 25 av 27 foton och har i förväg bestämt vad hon ska berätta för oss om vart och ett.

Anzhela bor med sina föräldrar, sin storebror och lillasyster i en Stockholmsförort. De flyttade dit för ett år sedan. Hon tycker om lägenheten efter att de renoverat den. Hon valde rosa väggar i sitt och systemens rum, trots att mamman föreslog vitt. Hon har 20 minuters promenad till skolan. Hon är morgontrött men tar ansvar för att hon och systemen kommer till skolan. Efter skolan väntar hon på systemen:

»Hon slutar klockan fyra, jag slutar klockan tre. Jag bara leker på skolgården en timme sen jag tar hem henne. [...] o kompisarna kommer frågar ska vi gå... o så leka nästan tills när din lillasyster slutar. Nej, jag kan inte va med er längre... Det är inte bra om kompisarna säger saker och så säger jag 'nej'.»

När hon fyllde år hade hon med sig tårta till klassen och alla sa att hon är snäll. Den bekräftelsen betyder mycket för henne. Det finns områden som hon känner sig osäker på, tex att läsa högt i klassen, och områden där hon är målmedveten:

»Här är [ett foto från] syslöjden, här är mitt hand. Jag gjorde mitt hand här ska du skriva... vad vill du att du ska bli bättre på... Jag skrivde bara »sy». Sen här är ett litet... man ser inte vad jag har skrivit... här... vad ska du göra du ska bli bättre på dom... Jag skrivde »träna». Träna så att jag kommer att bli bra. Att sy.»

Anzhela beskriver varje foto utförligt, dvs

Figur 3. Anzhelas klassrum. Foto: Anzhela.

vem som sitter på vilken stol och vem som gjort vad i slöjdsalen och vikten av att hänga sin jacka på sin egen krok så att det inte blir kaos i kapprummet:

»Här är den bilden... *här* hänger alla sina kläder så att det blir bråk jättemycket... till exempel här... Jag hänger här. *Där!* Inte *här*. Ja. Sen... det blir bråk jättemycket en som kommer ta bort slänger mina kläder sen hänger sin. Det finns ingen plats. Men varje ska få sin [klädkrok]. Namn som står här. Ingen som får hänga med mig.»

Hon talar ivrigt om skolan men vill också berätta om sina föräldrar; hur gamla de är och att de läser svenska på dagarna. Hon och lillasystemen gnabbas men de är bästa vänner och leker på helgerna:

»[...] då går jag ut... med min lillasyster.

Hon pratar med mig hela tiden 'Anzhela, ska vi gå ut idag?' 'Okej... bara idag...' [visar med kroppsspråk] Jag blir jättetrött. Från när jag var sju och hon var två... så hon frågade hela tiden till mig 'ska vi gå ut nu då?' [härmar syster] Hon sa 'jag ska sova med *dig*, jag vill också ha rosa'. Jag berättar såhär berättelser... till henne... Jag är *bra* på det. Skriva berättelser.»

Och om sin bror säger hon:

»Jag gillar o sjunga jättemycket. Att titta en sak på hemlandets TV, sen 'ahahah' [sjunger] sen jag går till mitt rum o jättehögt 'ahahah' [skratt]. Jag har [musik från datorn] från min storebror. Han fattar... han förstår om dator o sånt, har musik o så.»

Hon gillar att spela fotboll och handboll, men bara på rasterna. På fritiden leker hon

och hennes skolkamrat hemma hos varandra.

Hon var i nioårsåldern när hon kom till Sverige. Hon minns inte mycket av sitt hemland men tittar mycket på tv därifrån, bland annat naturprogram. Hennes musikidol kommer från hemlandet.

Anzhela pratar om skolschemat (som hon fotograferat) och dess innehåll som mycket betydelsefullt:

»Måndag, tisdag, onsdag, torsdag, fredag. Det är bara tisdag och fredag som vi slutar tidigare, klockan 12.55. Jag vill gå hem klockan fyra.»

Skolan (figur 3) är det som Anzhela pratar om som mest betydelsefullt, både som fysisk och social plats:

»Jag tycker att den här bilden är finaste bilden här. Här... mitt klassrum! *Här*, här är Sverige. Kartan Sverige. Det står Skåne också där. Jag tycker om den här bilden. Mitt klassrum, bänkarna o... Ja. Jag vill alltid gå där. Jag vill inte gå hem. Det är kul... att det kommer... barnen... det är kul att va med dom. Det är jättekul att va med kompisar hela tiden... Jag tycker att skolan är jättefint. Jag vill gå där...»

På frågan om hon vill tillägga något om sina fotografier svarar hon:

»Jag har berättat allting som jag tänkte. Jag gjort såhär... när jag tar bilden jag tar en såndär [...]»

Avslutning

Denna artikel vill lyfta fram fyra saker. För det första utfördes studien i en politisk och samhällelig kontext som avsevärt försvårade våra möjligheter att genomföra forskningen. Det finns därmed några

väsentliga begränsningar, tex att vi själva inte hade möjlighet att informera barnen och deras föräldrar om vår studie och också det låga antal deltagande som begränsar variation. Och trots att vi ansåg att tolk inte behövdes kan språkbarriären ha begränsat barnens möjlighet att uttrycka sig. För det andra att den politiska och samhälleliga kontexten också påverkar barnens vardagsliv, tex Iljhamns känsla av tomhet över väntan på besked från Migrationsverket, Saids engagemang för invandrarpolitiken eller Anzhelas ansvar för lillasystemen då föräldrarna måste delta i svenskundervisning. För det tredje att fotografi, dialog och observationer i kombination är värdefulla metoder som tillsammans ger en större helhetsbild än vad de gör separat. Detta trots att individerna använt dem i olika stor utsträckning. För det fjärde att alla tre individer skapar sig eget meningsfullt utrymme på olika sätt, tex Iljham i moskén och på gymmet, Said genom fritidsintressen och reflektioner kring hur han tycker att omgivningen borde se ut för att man ska trivas och Anzhelas engagemang i skolan som både fysisk och social plats.

Avslutningsvis är vår erfarenhet att barn i sårbara livssituationer kan känna sig sedda och lyssnade på genom denna typ av forskning. De har varit både generösa med tankar om sina vardagsliv och behållit sin integritet bland annat angående sitt sjuka eller tillfrisknade syskon, vilket man skulle kunna se både som sårbarhet (alltför smärtsamt att beröra) och styrka (mer medveten hållning att behålla saker för sig själv).

Referenser

- Ascher, Henry & Torgny Gustavsson (2008) *Klargörande konferens om barn med uppgivenhetsymtom*, *Läkartidningen* 105(1-2): 31–33.
- Bodegård, Göran (2004) *Fallbeskrivning av depressiv devitalisering. Asylsökande flyktingbarn utvecklar livshotande funktionsbortfall*, *Läkartidningen* 101(19):1696–1699.
- Bäärnhielm, Sofie; Solvig Ekblad, Jan Ekberg & Bengt Erik Ginsburg (2005) Historical reflections on mental health care in Sweden: the welfare state and cultural diversity, *Transcultural Psychiatry* 42(3): 394–419.
- Cele, Sofia (2006) *Communicating place: methods for understanding children's experience of place*, *Stockholm Studies in Human Geography* 16, Acta Universitatis Stockholmiensis, Almqvist & Wiksell International.
- James, Allison (2007) Giving voice to children's voices: practices and problems, pitfalls and potentials, *American Anthropologist* 109(2): 261–272.
- Nolbris, Margareta (2009) *Att vara syskon till ett barn eller ungdom med cancersjukdom – tankar, behov, problem och stöd*, doktorsavhandling, Sahlgrenska akademien vid Göteborgs universitet, Göteborg.
- Qvortrup, Jens (2000) Macroanalysis of childhood, i P Christensen & A James (red) *Research with children: perspectives and practices*, Falmer Press, London.
- Rydelius, Per-Anders (2006) *Rapport om de skapatiska barnen*, Research report No 25, Karolinska Institutet.
- SOU 2006:6. *Skyddsgrundsdirektivet och svensk rätt*, Justitiedepartementet.
- Vogel, Joachim; Mikael Hjerm & Sven-Erik Johansson (2002) *Integration till svensk välfärd? Om invandrades välfärd på 90-talet*, SCB, Levnadsförhållanden Rapport 96.

*Malin Svensson är kulturgeograf och doktorand i folkhälsovetenskap vid Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap, Göteborg.
E-post: malin.svensson@nhv.se*

Solvig Ekblad är leg psykolog, forskningsgruppledare, Migration och Hälsa, Stressforskningsinstitutet, Stockholms universitet och docent i transkulturell psykologi vid Karolinska Institutet, Stockholm.

Henry Ascher är docent i barnmedicin vid Göteborgs universitet, universitetslektor vid Avdelningen för flyktingskap, migration och hälsa vid Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap och läkare vid flyktingbarnteamet, Gamlestaden, Göteborg.